

УДК 271.4(477.83)–725:330.564.2]«192/193»

Матеріальне становище Греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в 1920-1930-х рр.

Предка Софія Вячеславівна

Аспірант історичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
e-mail: sofiya.predka@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9567-0637

На основі вивчення архівних джерел проаналізовано, як повоєнна дійсність вплинула на матеріальне забезпечення Греко-католицьких парафіяльних священиків Галичини у міжвоєнний період. З'ясовано, яким чином здійснювалося утримання парохів та як розподілялися церковні ресурси. Стверджується, що забезпечення матеріальної основи функціонування парафій відбувалося під впливом повоєнних процесів відбудови та залежало від особистої участі представників духівництва у житті громади.

Ключові слова: історія Східної Галичини, парафіяльне духовенство, міжвоєнний період.

Материальное положение Греко-католического приходского духовенства восточной Галичины в 1920–1930-х гг.

Предка София Вячеславовна

Аспирантка исторического факультета
Львовского национального
университета имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000
e-mail: sofiya.predka@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9567-0637

На основе изучения архивных источников проанализировано, как послевоенная действительность повлияла на материальное обеспечение Греко-католических приходских священников Галичины в межвоенный период. Выяснено, каким образом осуществлялось содержание приходов и как распределялись церковные ресурсы. Утверждается, что обеспечение мате-

риальної основи функціонування приходів походило під впливом післявоєнних процесів відновлення і залежало від особистого участя представників духовенства в житті общини.

Ключевые слова: історія Восточної Галичини, приходське духовенство, міжвоєнний період.

Financial conditions of Greek Catholic parish clergy of Halychyna in 1920-1930

Predka Sofiia

*PhD student at the Faculty of history
at the Ivan Franko National University of Lviv
1 Universytetska st., Lviv, 79000
e-mail: sofiya.predka@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9567-0637*

On the grounds of archival sources, the influence of post-war reality on financial conditions of the Greek Catholic parish clergy of Halychyna in inter-war period was analyzed. It was also found out how the parish priests received funds and how the church resources were allocated. It was concluded that provision of funds for the parish clergy functioning was made under the influence of post-war reconstruction processes and it depended on the personal participation of clergy representatives in the life of community.

Key words: *the history of the Eastern Halychyna, parish clergy, inter-war period.*

У середовищі української інтелігенції Галичини початку ХХ століття особливу роль відігравало духівництво як верства, що впродовж десятиліть становила основу не лише релігійного, а й культурного, громадського та політичного життя краю. Попри традиційно авторитетне становище представників священницького стану в суспільстві, їхній внесок у розвиток церковної справи та щоденну роботу, проблемним залишалося питання матеріального життя парафії та особисто священника. Вивченням особливостей функціонування парафій та матеріального забезпечення духовенства займалися низка дослідників Греко-католицької церкви, зокрема Оксана Баран [1; 2], Ігор Пилипів [19; 20], Соломія Гнот [7]. У наукових розвідках Оксани Баран прослідковуємо, яким було повсякденне життя представників кліру та чим вирізнялося ведення побуту в родинах священників у порівнянні з іншими представниками сільської інтелігенції початку в міжвоєнний час вивчали Ігор Пилипів та Тетяна Горан. Автори зіставляють особливості функціонування церковного

життя в австрійський час та в період існування Другої Речі Посполитої. Науковці доходять висновків, що духовенству вдавалося зберігати вплив та виконувати свої обов'язки попри повоєнну розруху та нестабільну політичну ситуацію. Дослідниця Соломія Гнот, вивчаючи добротинну діяльність Греко-католицької церкви в міжвоєнний період, стверджувала, що духовенство раціонально використовувало матеріальні ресурси для вирішення не лише церковних проблем, а й активно співпрацювало із суспільством, зберігаючи за собою роль гаранта не лише духовних, а й матеріальних інтересів. Джерельну основу дослідження становлять періодичні видання «Нива», «Місіонар», матеріали Центрального державного історичного архіву у м. Львові, зокрема фонду 201 (Греко-католицька митрополича консисторія) та Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, ф. 11 (Барвінські). Серед вивчених архівних документів переважають листи-призначення та скарги на священників, які інформують про становище парафій та особисті доходи парохів. Часописи «Нива» та «Місіонар» містять низку публікацій, що охоплюють проблематику грошового забезпечення священницьких родин, описують повоєнні процеси відновлення церковного життя в Галичині. У перспективі дослідження окресленої проблематики передбачає вивчення повсякденного життя священницького кліру та особливостей трансформацій уявлень про релігію та віру під впливом модернізаційних змін.

Двадцятилітнє перебування в складі Польської держави характеризувалося зростанням кількості парафій у Львівській та Станіславській архієпархіях: із 1106 та 415 у 1918 р. до 1267 та 425 у 1939 р. відповідно. Кожна з єпархій поділялася на деканати, що об'єднували від 18 до 25 парафій. За підрахунками Тадеуша Шьліви, у середньому на одну парафію у 1914 р. припадало 1983 особи вірян, а в 1938 р. ця цифра становила 1927 парафіян [26, s.509]. Важливо наголосити, що найчастіше одна парафія територіально не обмежувалася єдиним населеним пунктом. Наприклад, у 1925 р. із понад 400 парафій Станіславівської архієпархії, 221 характеризувалася наявністю у своєму складі кількох сіл [26, s. 512]. На рівні парафій існувало три категорії священників: парохі, які очолювали парафії, сотрудники та завідателі. Сотрудників призначали єпархіальні єпископи при потребі допомоги священнику як на всій парафії, так і на її окремій частині, а завідателі виконували священницькі функції до моменту призначення постійного пароха.

Традиційно усталений спосіб життя духівництва суттєво змінився в контексті повоєнного повсякдення. Матеріальна скрута, що охопила значну частину людей, не оминула і церковну сферу, функціонування якої безпосередньо залежало від фінансової спроможності парафіян. Періодичні видання міжвоєнного часу гучно заявляли про «жалюгідне» [18, с. 442]. становище священників, більшість з яких «привикла до ліпших часів, та й не може погодитися із тяжкою дійсністю» [14, с. 338] Водночас фінансові труднощі в сере-

довищі духовенства вважалися наслідком «індивідуалістично-егоїстичного настрою», що поширювався серед парохів, які не прагнули усвідомлювати нових реалій та брати участь у допомозі один одному [11, с. 203]. Очевидно, що така навколишня дійсність особливо гостро турбувала молодих вихідців семінарії, котрим часто доводилося розпочинати свій шлях в умовах безгрошів'я. Перебуваючи спершу в статусі сотрудника, часто без необхідної оплати своїх обов'язків чи даху над головою, необхідно було знаходити сили для реалізації задумів та планів. До прикладу, після закінчення навчання в семінарії о. Юрій Процюк з великими труднощами облаштував своє життя: «Міг серед чужих людей загинути від голоду та холоду» [16, арк. 106], – зазначав він. Однак часто старше покоління священників вважало надто зухвалими скарги своїх наступників, зазначаючи: «Молодий нежонатий священник має на першій посаді місячно 120-130 золотих грішми, а крім сего хату і харч у пароха – і ще відказує на кождім кроці, що має замало. Говорити таке в нинішніх тяжких часах священникови на першій посаді, до того ще людині, що сама вийшла з убогого гнізда, се гріх, що кличе до неба о пімсту» [17, с. 369].

Великі парафії, особливо в період нестабільної повоєнної відбудови, слугували найкращою гарантією матеріальної стабільності пароха. Попри декларування необхідності «всі прикрости зносити терпеливо» [16, арк. 106], потреба забезпечувати родину та оплачувати навчання дітей, яких у родинях священників традиційно було багато, часто змушували шукати більш вигідного місця служіння: «На деякі парохії впливає аж надто велике число прохань, а на інші замало, так що нерідко нема з кого уложити терна; є також і такі парохії, що раз у раз, від ряду літ, виставляються на конкурс, але нема на них ніякого кандидата. Є парохі, що в розмірно короткому часі, по кілька разів змінюють місце. Є такі, що часто подаються і не дістають того, чого шукають, або, як і дістануть, то резигнують» [8, с. 87]. Зокрема, жителі с. Стрілків Стрийського деканату скаржилися до Митрополичої Консисторії на постійні зміни священників у селі, бо їхня парохія є «мала і бідна, всі отці парохі перебувають в нас дуже коротко, не довше від одного до трьох літ» [22, арк. 3]. Таку «непосидючість» [8, с. 87] розцінювали як загрозливий фактор, що руйнує авторитет церкви в очах громади і є неприпустимим для священничого середовища.

Не менш гострою була суспільна реакція щодо надмірної конкретизації та уніфікації вартості священницьких «послуг». Після скарг жителів с. Гузіїв Болехівського деканату на високі побори зі сторони місцевого пароха о. Євгена Лопатинського, він оприлюднив інформацію про те, що «найвисша ціна за похорон 350 зол. з двома священниками [...] інші похорони по 20 зол., по 30, по 50. Шлюб зі Службою Божою 100 зол. найвисша ціна – найнизша за чистий шлюб від 10 зол. За оповіди і протоколи 20 зол. для всіх такса. За хрест (так береться всюди!) 4 зол. для всіх однаково; вивід 2 зол.» [24, арк. 54]. Таку оплату священник не вважав надмірною, а критику на свою сторону називав безпід-

ставною.

За відсутності фінансової можливості оплатити пароху необхідну кількість грошей, люди погоджувалися працювати в його господарстві чи виконувати роботу по дому. До прикладу, у с. Станислав Перемишлянського повіту молоді люди, які не володіли значними матеріальними ресурсами, працювали на землі священика не менше чотирьох днів, аби згодом безкоштовно повінчатися [25, арк. 16]. Велика парафія, де кількість населення становила понад 2000 осіб, могла забезпечити свого пароха продуктами як компенсацію за його роботу: «Парохіяни часто приносили на плебанію і дарували курей» [9, с. 944]. Однак значні розміри парафії вимагали і максимальної віддачі від священика: «Парохія була велика, мала понад чотири тисячі душ. Праці було багато. Парохія була добре проваджена. Щоденно більше число людей до Сповіді. Я вставав о шостій ранку [...], а мало коли вертав з церкви перед десятою [3, с. 24].

Якщо ж доводилося працювати і жити в населених пунктах із меншою кількістю населення, то і займатися господарськими справами випадало священикам особисто. У листуванні о. Омеляна Абрисовського знаходимо численні розповіді, що стосувалися його хазяйнування: «В господарстві добре. Куниці заїли парю індичат [...] їли вже паперівки, роблю сіна трохи на сіножатях» [15, арк. 14]. Про те, що він сам доглядав за своєю господою свідчить і той факт, що парох дуже чітко описував всі зміни, що відбувалися із тваринами, приділяючи їм багато часу: «Тхір заїв 5 індичат. До голубників дістався якомсь здичений кіт, поїв три голуби, а того найстарішого вхопив за ніжку, голуб вирвався, але скаче вже лиш на одній ніжці і не комендерує вже поміж голубами» [15, арк. 21].

Однак усвідомлення парафіянами того, що перед відправою в храмі священик займався так званим газдуванням, викликало масове обурення. До прикладу, жителі с. Грусятичі Стрілицького деканату вимагали надати для села сотрудника, котрий би допомагав місцевому пароху Богдану Домбчевському в роботі на парафії, зважаючи на його поважний вік та надмірну працю у веденні домашнього господарства. У своїх листах-скаргах люди наголошували, що він «робить такі роботи, які для священика не підходять, як кормління худоби і безріг, а всі будинки парохіяльні так опущені з недбалством о. Домбчевського що нам стидно. [...] Люди вичікують у церкві до 10 години або і 11 тої години заки ягомось обійдуть худобу, бо наш ягомось носить помії безрогим, викидує гній зі стайні і виконує інші грубі роботи» [22, арк. 21]. Очевидно, що такий спосіб життя не був притаманний усім священикам, та виявлення невідповідності громадським очікуванням щодо повсякдення своїх духівників неминуче призводило до суперечок.

Повоєнний час характеризувався необхідністю відбудови парафіяльних домів для священиків, велика частина з яких постраждала після війни: «По-нищено багато парохіяльних будинків, яких вже не відбудовано, бо не було за що; інші знов знаходяться в такому лихому стані, що нема де навіть теперіш-

ньої господарської мізерії зложити» [8, с. 89]. Цікавою видається історія парафії в с. Бібшани Золочівського повіту, де за 12 років змінилося 10 парохів власне через негаразди із житлом. У 30-х роках там проживало всього 700 людей, а священницька резиденція була побудована ще в 1890 р. Усього за рік силами громади та за підтримки Митрополичої Консисторії вдалося звести будинок для пароха та його сім'ї. За свідченнями о. Осипа Кучкуди, який порівнював новозбудовану резиденцію зі школою, перша була «багато краще побудована, в школі дах солом'яний, а в резиденції бляшаний...Резиденція багато обширніша, з верандою і на відповіднім місці» [13, с. 257]. Загалом на будівництво священницького дому парафіяни не жаліли коштів, у с. Бенева Зарваницького деканату дім для о. Николая Мулярчука звели всього за три місяці: «Тяжко приходила та будова під теперішні тяженькі часи, але муслілося дім викінчити в тій надії що вже маєм і будем мали свого священника, не оден і чобота на нозі не має або належної одежини а тягнув ся до остатного щоби датку зложити на будову дому» [23, арк. 59]. Однак, траплялися випадки, коли громада погоджувалася збудувати парафільний будинок лише за умови постійного перебування в них того служителя церкви, до якого вони звикли впродовж останніх років, не бажаючи заміни його іншим: «Ми, низше підписані громадяни села Дернова, просимо залишити нам отця сотрудника на все в Дернові. Ми годимося вибудувати хату, але бажаємо знати, чи Митрополича Консисторія на то погодиться, щоби от. стр. на все лишився у нас, бо інакше то ми хати не будемо будувати» [22, арк. 73].

Виникали ситуації, коли люди просили в Митрополичої Консисторії призначити для них нежонатого священника через відсутність належного будинку для проживання великої сім'ї: «Громадяни с. Яровець Озірнянського деканату просимо о надання нам завідателя отця Александра Маркевича. Просьбу свою мотивують тим, що для священника жонатого не мають відповідного помешкання, ані будинків господарських. Церков хилиться до упадку так, що і приходство, і церква преставляє собою образ страшної руїни. Спроти сего в нашом селі може удержатися лише священник безженний, який би хотів занятися будовою церкви і приходства [21, арк. 37]». Водночас велику роль у розв'язанні матеріальних питань душпастира відігравала особиста приязнь парафіян до нього. У с. Хоросні Старому Щирецького деканату точилася боротьба за збереження місцевим парохом о. Володимира Миндюка. Тутешні жителі шантажували Митрополичу Консисторію, зазначаючи: «Ми отця Миндюка від себе не пустимо, не дамо забрати, а іншого не впустимо. [...] Стайню, яка в нас бракує, хіба другий парох сам собі най поставить власним коштом, бо ми ніхто одного гроша не дамо і зуміємо ціле село взбудити до того, щоби ніхто нічо не дав і ніде не поїхав. А до того село легко підбадьорити» [23, арк. 42].

Не менш гострою була необхідність відновлення храмів. Після Першої світової війни «багато сіл лишилися без церков, а інші мають понижені кулями церкви, що потребують великого вкладу гроша, щоб їх сьак-так направили» [6, с. 1]. Окрім цього, з'явилася потреба в придбанні церковних атрибутів, значна частина з яких була знищена чи вивезена до інших держав. До прикладу, часопис «Місіонар» інформував, що із храму в м. Зборів «дорогі річи як чаші, золотий хрест і чудотворна ікона Розп'ятого» [10 с. 184] були вивезені до Росії, «будинків парохіяльних не було; церков знищена, хоч не зруйнована, люди відчужені від дому Божого» [10, с. 184]. Однак процес відновлення пошкоджених пам'яток не був надто активним.

У настановах священникам стверджувалося, що в будь-якому разі необхідно звертатися до громади, адже «наш український нарід є назагал дуже жертвенний [...] вже при торжественному посвяченні церковної річі впливає стільки датків і жертв, що мало лишається до сплати решти коштів» [12, с. 112]. Про матеріальну підтримку на будівництво церкви Митрополичої Консисторію просили жителі с. Завадів Стрийського деканату, зазначаючи: «В нас тепер на часі дуже важна справа. Ми не маємо більшої церкви, в якій могли би ми слати молитви наші до Всевишнього Бога. Ми задумуємо будувати нову, муровану, велику і гарну Церкву. До будови ми вже придбали потрібний плян, каміння, шутер, згасили вже оден вагон вапна та заощадили троха гроша на ту ціль. Люде дуже хотят мати нову церкву, тому хоч бідні, широ будуть складати датки на ту благородну ціль» [22, арк. 5].

Повоєнні реалії визначали матеріальне становище духовенства в міжвоєнний період. Розмір парафії та її активність були одними з ключових факторів, які впливали на забезпечення потреб церкви. До однієї релігійної громади у середньому належало до 2000 осіб, за підтримки яких вдавалося розв'язувати матеріальні проблеми. У невеликих парафіях, де чисельність людей інколи не досягала і 700 осіб, фінансова спроможність населення була скромнішою і розраховувати на підтримку доводилося не завжди. У таких ситуаціях священникам доводилося самостійно відповідати за добробут своєї родини і шукати способи додаткового заробітку.

Література

1. Баран, О. Житло сільського духовенства у Галичині (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) / О. Баран // Галичина. – 2009. – №15–16. – С. 515–523.
2. Баран, О. Культура і побут української сільської інтелігенції Галичини у 20-х – 30-х рр. XX ст. (на матеріалі художніх творів сучасників) / О. Баран // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939): Зб. матеріалів міжн. наук. конф., Дрогобич; 8–9 жовтня 2004 р. – 2005. – С. 143–153.
3. Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска. – За ред.

- Л. Купчик. – Львів: «Каменярь», 1999.
4. Важний обов'язок // Нива. – 1930. – Ч. 6. – С. 201.
 5. Влом до церкви // Діло. – 1930. – Ч. 43. – С. 5.
 6. Гіль, М. Про будову нових церков / М. Гіль // Нова зоря. – 1929. – Ч. 54 (257). – С. 1–2.
 7. Гнот, С. Добродійна діяльність Греко-католицької церкви у 20–30-х рр. ХХ ст. (за матеріалами української галицької преси) / С. Гнот // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Збірник наукових праць. – 2003. – Вип. 5–6. – С. 211–219.
 8. Дубицький, В. Рятуймо наші парохії / В. Дубицький // Нива. – 1937. – Ч. 3. – С. 87–93.
 9. Жеплинський, Б. Побут українських священиків в Галичині першої половини ХХ століття / Б. Жеплинський // Народознавчі зошити. – 2012. – № 5. – С. 939–950.
 10. З місійного руху // Місіонар. – 1924. – Ч. 12. – С. 184–185.
 11. Й. Р. Справді вже крайня пора рятувати наше парохіяльне духовенство / Й. Р. // Нива. – 1937. – Ч. 6. – С. 203–212.
 12. Квіт, О. На актуальні теми (За вигляд наших церков) / О. Квіт // Нива. – 1939. – Ч. 3. – С. 109–113.
 13. Кучкуда, О. Про відбудову парохіяльних резиденцій / О. Кучкуда // Нива. – 1935. – Ч. 7–8. – С. 255–260.
 14. Кучкуда, О. Про священичу емеритуру / О. Кучкуда // Нива. – 1927. – Ч. 12. – С. 337–339.
 15. ЛННБУ, ВР. – Ф. 11. – Спр. 504. – 54 арк.
 16. ЛННБУ, ВР. – Ф. 9. – Спр. 552. – 193 арк.
 17. Ми самі винні трохи, що воно так є // Нива. – 1933. – Ч. 10. – С. 368–372.
 18. О. Г-ч Ще про ерекціональні ліси / Г-ч О. // Нива. – 1936. – Ч. 12. – С. 442–455.
 19. Пилипів, І. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.) / І. Пилипів. – Т., 2011.
 20. Пилипів, І., Горан, Т. Матеріальне становище греко-католицького парафіяльного духовенства Перемишльської єпархії (1919–1939 рр.) / І. Пилипів, Т. Горан // Схід. – 2016. – С. 50–55.
 21. ЦДАЛ. – Ф. 201. – Оп. 1 в. – Спр. 3057. – 173 арк.
 22. ЦДАЛ. – Ф. 201. – Оп. 1 в. – Спр. 3091. – 124 арк.
 23. ЦДАЛ. – Ф. 201. – Оп. 1 в. – Спр. 3043. – 154 арк.
 24. ЦДАЛ. – Ф. 201. – Оп. 2 а. – Спр. 368. – 73 арк.
 25. ЦДАЛ. – Ф. 201. – Оп. 2 а. – Спр. 1560. – 146 арк.
 26. Śliwa, T. Kościół Grekokatolicki w Polsce w latach 1918–1939 / T. Śliwa // Kościół w II Rzeczypospolitej. – Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1980.